šalia jų įkapes bei atsižvelgiant į 2013 m. atliktų tyrimų rezultatus, datuojami XVII a. I puse – XVIII a.

Archeologiniai žvalgymai vykdyti Š, R ir P sklypo dalyse. Šiose vietose vykdyti teritorijos planavimo, aplinkos tvarkymo ir inžinerinių tinklų tiesimo darbai. Žvalgytas bendras 1365 m^2 plotas, kuriame archeologinių radinių ir vertingo sluoksnio neaptikta.

Sklypo ŠR dalyje buvo ištirtas dar vienas 5x2 m dydžio plotas. Tyrimų metu fiksuotas permaišytas kultūrinis sluoksnis, įžemis pasiektas 1,6 m gylyje. Tyrimai giliau atidengtų inžinerinių komunikacijų netęsti. Visi 2013–2014 m. aptikti palaidojimai buvo tvarkingai sudėti į kartonines dėžutes ir šioje vietoje užkasti. Perlaidojimo vieta buvo suderinta su statybų užsakovu, Valstybine saugomų teritorijų tarnyba, tam pritarė ir Mokslinė archeologijos komisija.

The Trinitarian monastery cemetery in Vilnius

In 2014 the investigation continued at Antakalnio St. 25 in Vilnius with the excavation of 90 m^2. The plot is within the grounds of the Sapiega residence and the building complex of the Trinitarian monastery and hospital. The investigation at this location, which was headed by Ignas Sadauskas, discovered a cemetery that had been unknown up until then. About 100 remains, which belonged to the 17th–18th-century cemetery for Trinitarian monks, were unearthed. In 2014, 27 burials were discovered along with bones from another roughly 30 burials, which had been destroyed during later earthwork (Fig. 1). Almost no grave goods were found, just one coin and a lump of metal thread. The remains discovered during the two-year investigation were reburied on the plot after the investigation.

Ilona Vaškevičiūtė

Pabaisko Švč. Trejybės bažnyčios šventoriaus kapinių tyrimai

2014 m. tyrimų, kaip ir 2012 bei 2013 m., tikslas susijęs su Pabaisko mūšyje (1435 m.) žuvusių karių galimos laidojimo vietos paieška (*2012 metais*, V., 2013, p. 209–212; *ATL 2013 metais,* V., 2014, p. 179–182).

Pabaisko mūšis, įvykęs 1435 m. rugsėjo 1 d., į Lietuvos istoriją įėjo kaip vienos didžiausių viduramžių epochos kautynių, įvykusių dabartinės Lietuvos teritorijoje ir nulėmusių tolesnę LDK politinę raidą. Kautynių vieta – dabartinio Pabaisko miestelio apylinkės, o žuvusiųjų amžino poilsio vieta iki šiol nerasta ir praėjusių metų tyrimai kol kas aiškesnių duomenų nesuteikė. Iš istorijos šaltinių yra žinoma, jog Žygimantas Kęstutaitis Pabaisko mūšio vietoje 1436 m. pastatydino bažnyčią ir jai dovanojo žemių. Bažnyčia per šį daugiau nei 500 metų istorijos tarpsnį net kelis kartus buvo perstatoma. 1544 m. Žygimantas Augustas pastatė naują medinę bažnyčią. 1664 m. ji dar kartą perstatyta. Jai susenus nauja bažnyčia statyta 1762 m. 1765 m. medinė bažnyčia sudegė. 1768 m. klebono D. Venckevičiaus rūpesčiu ji atstatyta. Dabartinė akmenų mūro bažnyčia pastatyta 1821–1836 m. pagal architekto J. Levuazjė (*Levoisier*) projektą. Bažnyčia klasicistinė, stačiakampio plano, su bokšteliu. Vidus trijų navų. Šventoriaus tvora akmenų mūro, su puošniais vartais. Jame stovi mūrinė varpinė, pastatyta 1846 m. Ar keitėsi ir vieta, kur buvo statomos ir perstatomos bažnyčios, iš istorijos šaltinių sužinoti nepavyko.

LEU ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos archeologams lankantis Pa-

baiske, Pabaisko Švč. Trejybės bažnyčios klebonas – kunigas, teologijos licenciatas Rimantas Laniauskas kreipėsi su prašymu ištirti minėtos bažnyčios šventoriuje būsimos elektros kabelio pralaidos vietą. Tuo metu elektros kabelis buvo nutiestas oro linija. Bažnyčia planavo tiesti požeminį elektros kabelį. Projekto dalyvių ir bažnyčios tikslams sutapus, buvo nuspręsta bažnyčios šventoriuje atlikti archeologinius žvalgomuosius tyrimus, siekiant surinkti žinių apie galimą Pabaisko mūšio dalyvių palaidojimo vietą. Tyrimuose dalyvavo archeologas doc. Manvydas Vitkūnas, lauko darbus atliko LEU Istorijos ir Europos istorijos specialybių studentai.

Bažnyčios šventoriuje, būsimos elektros kabelio pralaidos vietoje (nuo bažnyčią juosiančios tvoros iki bažnyčios pastato V sienos) buvo išmatuota 17x3 m dydžio archeologinė perkasa (51 m^2). Nuo varpinės pastato į P pusę ji nutolusi per 29,3 m, nuo bažnyčios pastato V sienos į V pusę – per 1,1 m, o nuo bažnyčios pastato PV kampo į Š pusę – per 1 m (1 pav.).

Tik nuėmus velėną 35–40 cm gylyje visame perkasos plote pradėjo dengtis pavieniai žmonių kaulai ir puodų šukės. Pavienių kaulų būta labai daug. Iki 1,2–1,3 m gylio buvo randami tik paskiri griaučių kaulai, beveik nebuvo

1 pav. Perkasos vaizdas iš R. Matyti akmenys, laikę kryžių. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 1. The trench as seen from the E. The stones form a cross are visible.

2 pav. Atsitiktiniai kaulai, paruošti antropologinei apžiūrai. P. Blaževičiaus nuotr.

Fig. 2. Chance find bones prepared for anthropological examination.

3 pav. Piešiamas kapas 2. M. Vitkūnas valo atsitiktinę kaukolę. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 3. Burial 2 being drawn. M. Vitkūnas is cleaning a chance find skull.

4 pav. Kapai 9 ir 13 bei pavienės kaukolės. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 4. Burials 9 and 13 and isolated skulls.

randama kaukolių. Pavienės kaukolės pradėjo dengtis ties nesuardytų kapų horizontu. Nustebino tokia gausybė pavienių kaulų. Visiškai neaišku, kas ir kada galėjo suardyti palaidojimus. Pavieniai kaulai galėjo būti iš ankstesniu laikotarpiu palaidotų, o vėliau, t. y. XVI a. II pusėje (sprendžiant iš Žygimanto Augusto kaldintų monetų, rastų jau nesuardytuose kapuose, kurie aptikti 1,3 m gylyje ir giliau), suardytų ankstyvesnių kapų, laidojant mirusiuosius jau pastatytos bažnyčios šventoriuje. Nuimant suardytus pavienius kaulus matėsi, jog jie ir vaikų, ir moterų, ir net naujagimių. Todėl jau pačioje darbų pradžioje buvo atmesta prielaida, jog čia gali būti suardyti Pabaisko mūšio dalyvių kapai. Laikytasi nuomonės, kad suardyti palaikai turėtų būti susiję su bažnyčios statybos darbais. Kad būtų išsklaidytos abejonės, pavieniai kaulai buvo atiduoti antropologiniams tyrimams (juos atliko į tyrimų vietą atvykusi VU doktorantė Justina Kozakaitė) (2 pav.). Atlikus vizualią palaikų lyties ir amžiaus diagnostiką pagal visuotinai priimtas metodikas (lytis buvo nustatoma pagal kokybinius skeleto lytinio dimorfizmo rodiklius, amžius pagal kaukolės siūlių, ilgųjų kaulų epifizių sukaulėjimą, dantų dygimą, dubenkaulio ausinio paviršiaus ir gaktikaulio pokyčius), suardytų palaidojimų minimalus individų skaičius nustatytas pagal maksimalų identifikuojamų kaulų anatominių elementų išlikimą. Pagal dešinės pusės šlaunikaulio išlikimą buvo nustatytas minimalus individų skaičius – 49. Pagal lytį ir amžių identifikuoti 33 individai: 15 vyrų, 10 moterų ir 8 kūdikiai, vaikai ar paaugliai.

Iš kur čia atsirado tiek daug suardytų palaidojimų? Sprendžiant iš pavienių radinių ir šukių, kurios turėtų priklausyti suardytiems palaidojimams, aišku, jog ir nesuardyti kapai, ir pavieniai kaulai yra to paties laikotarpio (XVI a. II pusės – XVII a.). Pabaisko bažnyčia pastatyta tarsi iškyšulyje – jos priekinė pusė arba įėjimas yra lygioje vietoje, o dalis už bažnyčios presbiterijos esančios šventoriaus tvoros – status šlaitas ir gilus skardis, atsiremiantis į upelį. Greičiausiai statant bažnyčią kaip tik čia buvo kasama žemė ir pilama dabartinio šventoriaus vietoje, siekiant išlyginti ir pakelti paviršių. Kaip tik toje vietoje veikiausiai ir buvo kapinyno, iki

šių dienų dar likusio bažnyčios šventoriuje, tąsa. Tuo pačiu galima paaiškinti ir neįprastai tam laikui gilius palaidojimus (iki 2,2 m), ir labai tamsią žemę su gausybe paskirų kaulų ir 160 keramikos šukių.

Tyrimų metu įvairiame gylyje buvo atidengta 17 geriau ar blogiau išlikusių palaidojimų. (3 pav.). Beje, tamsioje permaišytoje žemėje kapų duobių ar karstų kontūrų išskirti nepavyko. Visus rastuosius palaidojimus pagal radimo gylį galima išskirti į 3 lygius: I) 1,1–1,4 m (kapai: 1, 2, 4, 10, 11, 12, 14, 15); II) 1,45–1,75 m (kapai 3, 5, 7, 8) ir III) 1,8–2,2 (kapai 6, 9, 13, 16, 17).

Visi mirusieji laidoti laikantis vienodos tradicijos: guldyti į karstus (rasta daugiau kaip 90 geležinių vinių) ant nugaros, ištiestomis kojomis. Rankos, kaip ir įprasta tokio laikotarpio palaidojimams, būdavo arba ištiesiamos palei šonus (kapai 1, 9, 16, 17), arba sulenkiamos per alkūnes taip, kad plaštakos būtų padėtos ant dubens kaulų (kapai 10, 11, 12, 13), arba sulenkiamos per alkūnes ir guli juosmens srityje (kapai 2, 3, 4, 5, 6) (4 pav.). Laidojimo kryptis beveik neįvairuoja – visi mirusieji atgręžti kojomis į altorių (galvomis ŠV kryptimi (290–320°)–didžioji dauguma (net 9 palaidojimai) orientuoti 300° kryptimi). Toks paprotys siejamas su krikščioniškąja tradicija, kad Paskutiniąją teismo dieną prisikeliant iš numirusiųjų žmogus būtų atsigręžęs veidu į bažnyčią.

Įkapių rasta prie 6 mirusiųjų, t. y. tik 35 % laidoti su įkapėmis. Be abejo, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad kapai rasti apardyti (5 pav.). Trijuose kapuose (6, 10, 15) rasti peiliukai. Jie geležiniai, įtveriamieji, gulėjo padėti dešinėje mirusiojo juosmens ar peties pusėje. Dviejuose kapuose (10 ir 15) rasta monetų. Kape 10 rastos 3 monetos, viena ant kitos padėtos mirusiojo dešiniojo peties pusėje. Tai Zigmanto III Vazos šilingas (Ryga) ir du Žygimanto Augusto pusgrašiai (monetas ir medalionus identifikavo Eduardas Remecas). Kapo 15 moneta greičiausiai buvo odiniame kapšelyje, kurio išliko tik menki fragmentai. Jis gulėjo prie dešiniojo dubenkaulio. Monetos nominalas – dvidenaris.

5 pav. Perkasos vaizdas po liūties įgriuvus Š sienos daliai. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 5. View of the trench after a heavy rain collapsed part of the N wall.

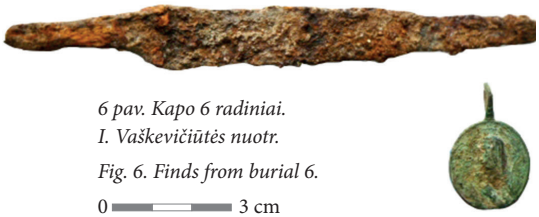

6 pav. Kapo 6 radiniai.
I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 6. Finds from burial 6.

0 3 cm

0 3 cm

7 pav. Plokštelinė segė iš kapo 11. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 7. A flat brooch from burial 11.

0 3 cm

8 pav. Atsitiktinės segės. I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 8. Chance find brooches.

0 5 cm

9 pav. Atsitiktiniai radiniai: karolių apvara ir kryželis.
I. Vaškevičiūtės nuotr.

Fig. 9. Chance finds: a bead necklace and a small cross.

Kapuose 6 ir 13 rasti medalionai (ir dar du – atsitiktiniai) (6 pav.). Jie nuo 3x2,8 cm iki 2,5x 1,8 cm dydžio, vienoje pusėje vaizduojama Švč. Mergelė Marija su kūdikėliu Jėzumi ant kelių – kitoje šv. Antanas, šv. Antanas Paduvietis ar monstrancija. E. Remecas medalikėlius datuoja XVII a. II puse – XVIII a. I puse.

Kape 11 rasta apskrita plokštelinė segė išgaubtu viduriu (7 pav.). Ji išlikusi nepilnai, kraštai aptrupėję. Pakraštėlis puoštas dviem eilėm iškilių spurgelių. Tokios segės nešiotos XV–XVI a. Atsitiktinai kapinėse rastos dar dvi segės: rozetinė aštuonlapė (pagal E. Svetiko sudarytą tipologiją ji priskirtina III tipui, 1-am variantui), datuojama XV–XVI a., ir apskrita, puošta geometriniu ornamentu. Šio tipo segės pradėtos nešioti XIII a., jomis puoštasi dar ir XV a. (8 pav.). Kape 16 rastas mėlyno stiklo statinaitės formos daugiabriaunis karolis ir molinio puodelio dugnelis, kurio vidus buvo glazūruotas šviesiai ruda glazūra. Be šio karoliuko, kapinėse šalia pavienės kaukolės (1A) rasta ir akvamarino (?) karoliukų apvara (9 pav.). Ji sudaryta iš 207 vienetų 2x2 mm dydžio karoliukų. Vėrinio ilgis 52 cm. Atsitiktinai kapinių teritorijoje rasti 4 juostiniai uždari žiedai, 3 žiediniai auskarai, geležinis pentinis kirvis, 7 diržų sagtys (viena jų žalvarinė, kitos geležinės), galąstuvas, pagamintas iš pilko akmens (ištęsto stačiakampio

formos, su skylute užapvalintame gale) bei įvairių smulkių iš žalvario ar sidabro (?) gamintų papuošalų dalių – sagų, apkalėlių, kryželis su Nukryžiuotuoju t. t.

The excavation in the churchyard cemetery of Trinity Church of Pabaiskas

In 2014, 51 m^2 were excavated in the SW part of the churchyard of Trinity Church of Pabaiskas (Figs. 1, 5), 17 burials (Figs. 3, 4) dating to the 16th–17th centuries were discovered, and 14 grave goods were collected (Figs. 6, 7) along with 37 isolated metal artefacts from destroyed burials (Fig. 2), 160 potsherds, and 90 hand-forged nails. The items found in the burials (Figs. 6, 7) allow them to be dated to the 16th century. The chance finds (Figs. 8–9) show that burials were made at that location in the 15th century and the second half of the 17th century.

Manvydas Vitkūnas,
Bronius Dakanis

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio teritorija

2014 m. spalio 29–31 d. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio (UK 975) teritorijoje ir apsaugos zonoje (Kelmės r., Tytuvėnai, Maironio g.). Šioje vietoje planuojama įrengti pėsčiųjų ir dviračių takus, automobilių stovėjimo aikšteles, apšvietimo sistemą. Prieš rengiant detalų statybos projektą, numatomų darbų teritorijos dalyje, patenkančioje į kultūros paveldo vertybės teritoriją bei apsaugos zoną, buvo būtina atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus.

Tytuvėnų gyvenvietė minima nuo XIV a. pabaigos, o nuo XV a. – ir Tytuvėnų dvaras. 1555 m. pirmą kartą paminėta Tytuvėnų bažnyčia, 1581 m. – miestelis. Po XVIII a. pradžioje siautusios maro epidemijos Tytuvėnuose visiškai neliko gyventojų. Taip pat miestelis smarkiai nukentėjo per Šiaurės karą.

Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblis pastatytas XVII a. pradžioje – XVIII a., rekonstruotas XIX a., o XX a. II pusėje restauruotas. XIX a. pradžioje pastatytą vienuolyną iš Š juosia tvora su vartais. 1864 m. Tytuvėnų bernardinų vienuolyną uždarė carinė valdžia. Nuo 1961 m. pradėti ansamblio restauravimo darbai. 2008 m. vienuolyno patalpose įkurtas piligrimų centras, o 2011 m. atidarytas Šiaulių vyskupijos sakralinio meno muziejus, kuris labai nukentėjo 2012 m. sausio 26 d. kilusio gaisro metu.

KPC archyve saugoma 1875 m. sudaryto Tytuvėnų dalies plano fotokopija. Sprendžiant pagal ją, tose vietose, kur buvo vykdomi žvalgomieji archeologiniai tyrimai, XIX a. trečiajame ketvirtyje jokio užstatymo nebuvo. Plane nurodyti tik bažnyčios bei vienuolyno ansamblio pagrindiniai ir ūkiniai pastatai bei tvora. Pastatai stovėję į V nuo žvalgomųjų archeologinių tyrimų vietos.

Archeologiniai tyrimai Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno teritorijoje bei artimoje aplinkoje yra vykdyti ir anksčiau. 1991 m. Vilnius Morkūnas 150–220 m į P nuo bažnyčios ir vienuolyno ansamblio teritorijos, vienuolynui priklausiusio tvenkinio P pusėje esančioje kalvelėje ištyrė 4 perkasas ir 1 šurfą, iš viso – 35 m^2 plotą. Aptiktas permaišytas XVIII–XX a. pradžios